

ОСОБЛИВОСТІ НАДБАННЯ ДОШКІЛЬНИКОМ МОРАЛЬНОГО ДОСВІДУ.

Л.Токарєва, Інститут психології

Імені Г.С.Костюка

НАПН України.

Дана стаття присвячена дослідженню психологічних аспектів морально – етичних уявлень батьків, що є найважливішою складовою у формуванні особистості дошкільника. В роботі наведені результати дослідження по вивченню ціннісних орієнтацій батьків та вивченню характеру взаємин у сім'ї.

Ключові слова: сім'я, моральне виховання, ціннісні орієнтації, моральні почуття, моральні якості, батьківство, дошкільник.

Актуальність дослідження та постановка проблеми. На сьогодні гостро постала проблема духовних, етичних, ціннісних аспектів життєдіяльності дитини дошкільного віку, як фактору її повноцінного психічного, гармонійного та всебічного розвитку.

В просторі проблематики ціннісної парадигми, науковці звертають підвищену увагу до формування ціннісно-змістової сфери дитини(Г. О. Балл, М. Й. Боришевський, І. Д. Бех, М. В. Богуславский, П. С. Гуревич, О.К. Дусавицький, В. К. Котирло С. Є. Кулачківська С. О. Ладивір, С. Д. Максименко, Ю.А. Приходько, С. П. Тищенко, З. І. Равкін, В. А. Семіченко, В. А. Сластенин, Н. В. Чепелева, В.Е. Чудновський та ін.). Вищезгадані науковці підкреслюють, що формування ціннісно-змістової сфери дитини є наскрізним процесом розвитку людини, який передбачає становлення ціннісних орієнтацій у складній взаємодії факторів навколишнього середовища і віковими та індивідуальними особливостями людини.

Морально–етичні уявлення, ціннісні орієнтири дитини – є найважливішою складовою у формуванні особистості, що проникають в усі сфери життя,

формуючи свідомість дитини, визначаючи її поведінку та стають регулятором взаємин між дорослими та однолітками.

Становлення особистості, становлення ціннісних орієнтирів, формування і розвиток дитини у сучасному соціопросторі, обумовлені соціальними впливами, характером суспільства, в якому вона живе, атмосферою сім'ї, потенціалом батьків, світом її розваг, інтересів, звичаїв та традицій. Саме сім'я, визначають науковці Бодальов А.А., Гіппенрейтер Ю.Б., Запорожець О.В., Корчак Я., Ковальов А.Г., Котирло В.К., Кулачківська С.Є., Ладивір С.О., Макаренко А.С., Макарова Т.А., Співаковська А.С., Петровський В.А., Титаренко Т.М. та ін. – головне джерело ціннісних орієнтацій дитини. Вищезгадані науковці впевнені в тому, що поведінка і відношення до оточуючих, перш за все, залежить від морального клімату в сім'ї, поглядів і вчинків батьків, характеру спілкування і взаємин між членами сім'ї.

Таким чином, дослідження процесу становлення ціннісних орієнтацій, морально – етичних уявлень дітей дошкільного віку в сучасному соціокультурному середовищі спрямоване на посилення уваги до проблем становлення творчої особистості, яка здатна проявляти та регулювати свою життєву активність на основі сутнісних ціннісних орієнтацій, вектор виміру яких - відповідність духовності та нормам моралі.

Кожне суспільство має свою певну систему моральних цінностей, принципів, норм і правил поведінки, додержання яких необхідне для його існування, функціонування і процвітання. Саме сімейні цінності визначають і повинні визначати зміст виховання дитини у родині.

Значення дошкільного віку як періоду фактичного становлення особистості дитини висвітлюється в роботах (С.Л.Виготського, О.В.Запорожця, Д.Б.Ельконіна, О.М.Леонтьєва та інших). Протягом цього вікового етапу спостерігається виникнення та розвиток ряду психічних механізмів, які забезпечують функціонування всіх компонентів морального вибору.

Слід зауважити, що ієрархію цінностей дитина – дошкільник завжди переймає від дорослих, батьків. Вона сприймає предмети як щось цінне, якщо дорослий вважає їх цінними. Внутрішню цінність вона зрозуміти ще не здатна.

Виховні можливості сім'ї зумовлені різними чинниками, в тому числі: готовністю батьків до виховання дитини, рівнем загальної та педагогічної культури, можливостями їх реалізації (зокрема матеріальні та побутові умови, структура і тип сім'ї, наявність вільного часу, форма його проведення, сімейна культура) характером взаємостосунків і ступенем взаємоузгодженості батьків у питаннях виховання, їхніми індивідуальними особливостями – темпераментом, моральними якостями, комунікативними здібностями, станом здоров'я, віком, а отже й загальним та власним досвідом виховання дітей, ціннісними орієнтаціями (Бодальов А.А., Гіппенрейтер Ю.Б., Запорожець О.В., Корчак Я., Ковальов А.Г., Котирло В.К., Кулачківська С.Є., ЛадивірС.О., Макаренко А.С., Макарова Т.А., Співаковська А.С., Петровський В.А., Титаренко Т.М. та ін.).

Деформація функцій сім'ї, яка послідовно здійснювалась в останні десятиріччя шляхом соціальних та культурних реформ, призвела до порушення зв'язків у ній. Особливо це позначилося на виховній функції, яка проявилась у відчуженні батьків і дітей та деякому духовному зубожінні.

Саме в сім'ї дитина отримує свої перші знання про моральні норми поведінки. Саме тут, у родинному колі, через казки, через бесіди з близькими, через їх взаємини та сімейні традиції дитина починає пізнавати суть таких моральних понять, як добро і зло, справедливість і доброзичливість, чуйність і дбайливість, працьовитість і старанність, мужність і чесність, співчутливість і обов'язок тощо. З віком ці моральні погляди, звичайно, змінюються, поглиблюються, моральний досвід розширюється. По - суті, життя сім'ї повинно спонукати дитину до гарних вчинків, вправляти в позитивній моральній поведінці. Могутнім регулятором моральної поведінки є слова, дії, вчинки батьків. Завдяки ним формується моральна свідомість людини, її моральні почуття. Моральна поведінка дитини повинна регулюватися її внутрішніми моральними почуттями і переконаннями.

В своєму дослідженні ми спираємось на тезу, що саме сім'я, саме батьки є першими учителями моральних вчинків своїх дітей. Спираємось на знання, що становлення ціннісних орієнтирів, моральних норм і правил дитина засвоює дивлячись на поведінку, вчинки і взаємовідносини батьків. Вона наслідує дорослого, переймає його манери, прислухається до оцінки ними людей, речей, подій тощо. Сім'я, спираючись на «зону найближчого розвитку дитини» (Л.С.Виготський), готує її до засвоєння соціальних норм, цінностей і стереотипів певної культури. У зв'язку з цим, підтримуємо тезу, про те, що сімейне виховання повинно ґрунтуватись тільки на почуттях любові, взаємоповаги. Що і визначатиме моральну атмосферу сім'ї, взаємовідносини її членів, упродовж багатьох років. (супроводжуючи людину з народження й до дорослості).

Мета статті. Вивчення ціннісних орієнтацій батьків та вивчення характеру взаємовідносин у сім'ї дасть нам змогу передбачити вплив їх на якість виховання. Стиль взаємодії з дитиною дозволить нам відшукати шляхи усунення дисгармонії сімейного спілкування. А відтак сприятиме створенню повноцінної соціальної ситуації для розвитку особистісного потенціалу дитини.

В дослідженні представлено систему існуючих в сучасному житті дитини і батьків цінностей у двох напрямках: широта та змістовна наповненість системи цінностей, яка існує в дитячій субкультурі життя («Поле цінностей» дитини) і психологічні особливості процесу становлення цінностей у дитини дошкільного віку (Структурно – динамічні характеристики ціннісних орієнтацій).

В даному дослідженні нас цікавить спрямованість інтересів і потреб батьків на певну ієрархію життєвих цінностей, схильність надавати перевагу якійсь одній цінності іншим в різних життєвих ситуаціях, диференціація своїх переконань, нахилів, особистісних смислів, моральних принципів за їх особистісною значимістю. Як правило, система цінностей людини мінлива, оскільки в значній мірі обумовлена як змінами у соціальному середовищі, так і актуальним рівнем розвитку особистості.

Експериментальне дослідження здійснювалося на протязі 2011 – 2012 року. База проведення експерименту ДНЗ №661, місто Київ. Вибірку склали 35 сімей з дітьми дошкільного віку (5-6 років).

Результати проведеного дослідження, виклад основного матеріалу. Для здійснення поставленої мети розроблена і апробована спеціальна анкета для батьків яка дозволила глибше дізнатись про ціннісні орієнтації сучасних батьків дослідити взаємини батьків і дітей у сім'ї, бо саме вони є основою формування особистості.

Результати анкетування дали змогу з'ясувати, що у більшості батьків, є загальні уявлення про цілі виховання дітей, але прослідковується недостатність конкретних знань про фізичні і психологічні можливості дитини дошкільного віку, про способи виховання у неї необхідних умінь, навиків, якості характеру тощо. Не секрет, батьки повинні знати свою дитину. Ці знання про свою дитину - одна з найважливіших умов правильного виховання. Бо дитину треба виховувати не взагалі, а враховуючи її індивідуальні особливості. Отож, однією з умов успішного виховання дитини, вважаємо, є повага до неї, уважне ставлення до її інтересів та справ.

З'ясували, що кожна сім'я висуває свої вимоги до дітей: підвищені, занижені, з деякою перевагою словесних методів впливу тощо. І хоча, гіпотетично, в багатьох сім'ях існують сприятливі умови для морального виховання дітей, але вони не мають виходу у їх педагогічну практику виховання.

В багатьох сім'ях моральному вихованню, вихованню цінностей приділяється недостатньо уваги. Так, наприклад, на сьогодні у сучасних батьків і досі побутує думка, уявлення про те, що моральні якості з'являться у дитини з віком. «Підросте – зрозуміє, навчиться», думають батьки, тим самим упускаючи найбільш сприятливий час для формування моральних почуттів, навиків та звичок.

Аналізуючи наші бесіди з батьками, вважаємо, що дитину насамперед необхідно вчасно навчити розбиратися в тому, що «добре» і що «погано». Без

цього робота по вихованню навичок і звичок поведінки буде малоефективною. Добре, якщо дорослі розкривають суть того чи іншого правила поведінки, враховуючи при цьому, вік дитини. Слід зрозуміти, що схвалюючи чи засуджуючи той чи інший вчинок дитини, батьки тим самим формують у неї поняття, що «добре» і що «погано».

На сьогодні, чимало батьків і досі впевнені, що для дитини важливо, аби вона була сита, одягнута, отримала хорошу освіту тощо. Часто можна зустріти батьків, які твердо переконані, що в наш час - час науково – технічного прогресу багато моральних норм поведінки вичерпали себе і не є для дитини показовими, як це було раніше. За результатами нашого опитування 31% батьків вважають, що дитині ще не доступні морально – етичні норми. Дитина настільки мала, вважають вони, що не усвідомлює ще, що «добре», а що «погано». Такі батьки або рідко пояснюють дітям правила поведінки, сподіваючись, що згодом це прийде само по собі, або будують виховання на суворій забороні, не розвиваючи моральної свідомості дошкільників. В цьому випадку доцільно зазначити, що заважає виховувати дитину в сім'ї психолого – педагогічна некомпетентність, яка приводить до того, що вони в основному добиваються слухняності, покірності і вбачають своїм обов'язком – більше повчати і сварити свою дитину, ніж розмовляти, спілкуватись, радіти, дивитись і слухати разом, грати і співати теж разом.

В результаті нашого опитування варто зазначити що, насамперед, існують проблеми у стосунках батьків з дітьми. Трохи більша половина батьків характеризують сформовані взаємини з власними дітьми як емоційно напружені, суперечливі, інколи бувають сварки і в той же час як спокійні і дружелюбні - 52%, і оцінка себе як батьків – позитивна. 43% визнали свої стосунки як спокійні, дружелюбні, визнаючи свою батьківську роль теж позитивною. Тільки 5% батьків відмітили своєрідну автономність кожного члена сім'ї, постійну напругу у відносинах, тобто, кожен сам по собі. Батьки констатують, що нерідко дратуються, спілкуючись з дітьми, поводяться нестримано і брутально.

Виховна функція сім'ї не завжди реалізується у повному обсязі. Переважна більшість батьків 73% опитаних будують стосунки з дітьми, взагалі, залежно від різних обставин. Відповідаючи на запитання «Що саме перешкоджає встановленню позитивних стосунків з дітьми?», більшість батьків посилається на відсутність вільного часу 73%.

У приватній бесіді з батьками з'ясувалося, що переважна їх більшість 60% у спілкуванні з дітьми воліє бути суворими, і вважають, що діти мусять в усьому слухатися батьків, бути дисциплінованими. Слід зазначити, що так вони утверджують свою власну значущість, виховують у дитині покірну слухняність, а не дисциплінованість.

Вимоги які ставлять батьки до своїх дітей зводяться в основному, до того, щоб вона «не лізла туди куди не треба, куди її не просять», «не забруднила одяг», «не розірвала коштовну одягу» тощо.

З огляду на це, слід зазначити, що дорослим щодня треба терпляче нагадувати дітям правила поведінки, оцінюючи їх вчинки з морального боку. Слідкуючи щоб вона, в свою чергу, не механічно засвоювала необхідну систему уявлень і моральних понять, а розуміла, чому даний вчинок чи дія оцінюються як позитивні або негативні. А для цього, батькам зовсім не потрібно чекати особливого випадку, щоб похвалити свою дитину, а доцільно хвалити її за кожен вдалий крок, вчинок або дію.

Відчувши таку емоційну підтримку, дитина запам'ятає, що її досягнення не залишаються непоміченими. В силах батьків зрозуміти, що хвалити слід не взагалі, а конкретно за якусь справу. «Ти вчинив добре, тому що...». В свою чергу дитина повинна відчувати той особливий настрій, що в нього щось вийшло добре, та разом пережити цю радість удачі, перемоги.

Тому, на жаль, дуже часто батьки, не розуміючи цього, цілком байдуже ставляться до того, які моральні якості формуються у сина чи доньки. Які ж моральні якості особистості важливі саме для батьків у сучасному світі? В своїх виховних намірах батьки орієнтуються головним чином на вимоги та принципи загальнолюдської моралі. Моральні якості батьків розподілились таким чином:

чесність – 34%; доброзичливість - 25%; уважність і ввічливість 20%; любов, відповідальність, ініціативність, цілеспрямованість - 14%; доброта, правдивість - 8%; слухняність, справедливість, товарицькість - 5% і сміливість та працьовитість - 2%. Засвоюючи досвід сім'ї, дитина в кінці кінців засвоює досвід суспільства. Дитина, не знаючи природи суспільних відносин, через сімейне життя долучається до них.

Доцільно зазначити, що сучасний інформаційний простір дає іноді хибні орієнтири, що в житті людини більше знадобиться розум, кмітливість, знання мов, ніж доброта, чесність та справедливість. Тому сучасні батьки, вже з самого раннього віку вважають за потрібне піклуватися більше про успіхи інтелектуальні, а не моральні. Ідеальними більшість батьків вважають ті якості дитини, які напряду або не напряду пов'язані з інтелектуальним розвитком: посидючість, зосередженість, самостійність, бажання навчатись, старанність, добросовісність. І менше думають про такі якості як доброта, увага до інших людей, чуйність.

Вважаємо виховання моральних почуттів у дитини слід розпочинати батькам з прищеплення доброзичливості, як тільки вона навчиться розуміти мову. Спочатку це дуже прості форми впливу дорослого. Згодом дитина починає розуміти, що ровеснику, буває боляче, що він теж може страждати, і це розуміння згодом перетворюється на потребу втішити, допомогти в біді, захистити і навіть відмовитися на їх користь від чогось бажаного. Тобто моральне почуття, закріплюючись, реалізується у вчинках дитини.

Виявили методи виховання в родині, яким надається перевага, проранжовані батьками методи показали таку картину: 68% надають перевагу схваленню, 54% надають перевагу любові та прикладу, що дуже похвально. 34% – переконанню, 28% - батьків – порадам, В 17% - – повчанню, І тільки 11% - батьків використовують метод фізичних покарань.

Важливим у цьому зв'язку виявилась розмова з батьками про заохочення і покарання дитини в сім'ї. На адресу дітей дуже часто можна почути: «Я тобі що сказав?», «Роби те, що тобі говорять» тощо. Це не просто слова. Це метод

виховання. Батьки вважають, що їх справа карати, а дитина має підкорятися. І дуже помиляються. Виявляючи батьківську владу, вони не думають про те, що в їхній силі — їхня слабкість: переконати свою дитину, бути авторитетом набагато важче, ніж нав'язати їй свою волю і примусити підкорятися батькам.

В індивідуальних бесідах виявили, що батьки дуже часто використовують цей метод примусу у своїй практиці. Примус у вихованні лише шкодить. Зовні підкоряючись наказу, дитина залишається при своїй думці, а до вказівок батьків ставиться вороже. Так у стосунках дітей і батьків з'являється відчуження. Постійний примус у вихованні позначаються на характері дитини. Вона стає нещирою, брехливою, звикає кривити душею. Це призводить до того, що малюк перестає бути жвавим і життєрадісним, стає похмурым, уникає спілкування з однолітками, боїчись сказати, або поступити якимось не так. Зауважимо, що жорстокі методи виховання принижують особисту гідність малят, призводять до серйозних психологічних стресів. А сучасному малюкові й так доводиться жити в умовах підвищеного стресу.

Як правило, більшість дорослих часто зовсім не зважають на дрібні зауваження та висловлювання, які зазвичай використовують у своєму мовленні, спілкуючись із дитиною. А саме ці «дрібниці» інколи дуже суттєво впливають на дитину, здатні сформувати в неї стійкий негативізм щодо батьків і можуть стати причиною неадекватної поведінки дитини.

На питання анкети «Які прийоми впливу найбільш позитивно відбиваються на емоційному стані вашої дитини? Батьки назвали такі прийоми впливу на свою дитину як: схвалення стоїть на 1 місці – 88%; на 2 місці – 82% – лагідність у відносинах між дорослими і дітьми; на 3 місці – зауваження; 4 - місце займає критика, тобто діти цих батьків спокійно сприймають критику і вона не погіршує її емоційного стану; на 5 - місці стоїть контроль, вказівки, нотації. Ми не думаємо, що прийоми впливу, які займають 4 і 5 позицію викликають у дитини дошкільного віку позитивний настрій і стан.

Вважаємо, що одним із найкращих методів виховання може стати переконання. А для цього слід частіше говорити зі своєю дитиною,

спілкуватися з нею, шукати приклади позитивного підтвердження батьківських думок, бути тактовними, переконуючи її в своїй правоті. Тоді думки дорослого стануть її прагненнями.

Для підсилення емоційного контакту з маленькою дитиною, для її душевного благополуччя, емоційної співучасті бажано доторкнутися до неї, прогладити її, промовляючи ласкаві, пестливі слова, даючи їй відчуття, що співчуваєте її помилці, її вчинку і вірите в неї, що вона для вас особлива і ви її любите за будь – яких умов. Вірджинія Сатир, фахівець у галузі сімейних стосунків, вважає, що кожній людині для її душевного ладу необхідно мати від 4 до 12 обіймів на день з самими близькими їй людьми. Це важлива людська потреба. Зауважимо, що більшість батьків не вважають обійми і дотики чимось суттєвим. Більшість дітей на запитання «Чому, на твою думку, батьки тебе не обіймають?» відповідали, що у них немає часу, допізна затримуються на роботі, втомилися тощо. Напевно, дорослі іноді не розуміють, що діти, позбавлені лагідного дотику, ласки виростають невпевненими, часто потерпають від невдач, не можуть швидко й безболісно адаптуватися до нових умов; губиться та тонка ниточка, яка пов'язує усіх членів родини. Без задоволення потреб у дотику, увазі малюк зупиняється в розвитку, як фізичному, так і духовному.

Які ж моральні якості допоможуть дитині у сучасному житті? Моральні якості розподілились таким чином: здоров'я – 40%; розум, цілеспрямованість 22% ; самостійність, відповідальність, упевненість – 17%; цінування себе як особистості – 14%; сміливість – 8%; сила волі, бажання навчатись, справедливість – 5%; любов, настирливість, самостійність, життєрадісність, терпимість, добросовісність, скромність, впевненість - 2%.

У М. Ф. Свадковського є дуже ємний вислів, що моральне виховання починається не з засвоєнням дитиною моральних понять, а з пробудженням у неї добрих почуттів. Виховання почуттів — це, з одного боку, попередження негативних переживань, а з другого,— формування позитивних, насамперед, моральних якостей.

Будь-якій, дитині, як і дорослому, необхідна увага. Для малюка вона гарантує надійність, безпеку. І від того, в якій формі їй приділяють увагу близькі люди, залежатиме все її подальше життя. Коли мати відгукується на поведінку дитини виразом обличчя, позою, голосом, вона начебто шле їй повідомлення: «Я тебе почула, я тебе зрозуміла, заспокойся».

Як правило, повага до людини є однією з найважливіших вимог моралі. У повазі виявляється таке ставлення до оточуючих, в якому практично визначається гідність особистості, тобто справедливість, рівність прав, довір'я до людини, уважне ставлення до її переконань, чуйність, скромність, делікатність. Як важливо вчасно навчити дитину поважати старших, своїх батьків, дідусів, бабусь. Якщо ж самі батьки не поважають своїх близьких, то не вправі чекати, щоб діти поважали їх самих. Важливо своїм життям, прикладом показувати як ви поважаєте батьків, як розмовляєте з ними та близькими. А як важливо вчасно навчити цінити добро і добрі вчинки. Беручи до уваги те, що саме батьки є найкращим прикладом своїм дітям.

Саме тут хочеться нагадати батькам, що виховання в сім'ї – це виховання вчинками, діями, прикладами. І вони можуть бути як добрими, так і поганими. Сумно, що сім'я в наш час, збирається дома тільки пізно ввечері. Та й той вечірній час батьки використовують не для спілкування з дитиною, а за проведенням нудної вечері під акомпанемент телевізора. І саме тут важливо зауважити про те, що дитина чекала вас цілий день і ввечері так сильно потребує вашої батьківської любові, співчуття, ласки, дружби, адже, брак цього може викликати у неї неврози, агресивність, конфлікти у стосунках з іншими дітьми та дорослими. Схильність до наслідування особливо яскраво проявляється саме у дошкільному віці. Не маючи ні життєвого досвіду, ні знань, дошкільники копіюють поведінку дорослих. Молодші дошкільнята, наслідують сліпо і хороше і погане, залежно від того, свідками яких вчинків виявляються. Якщо дорослі ближче придивляться до ігор дітей, то зможуть переконатись, що в більшості з них вони наслідують поведінку і дії дорослих,

якщо ж прислухатись до розмов дітей, то можна почути про те що відбувається вдома.

Знання дітьми норм і правил, ще не забезпечує хорошої поведінки. Знаючи правила, вони не завжди застосовують їх. Дитина може знати, що не можна битися, забирати у товариша іграшки, ображати його тощо, але не завжди поводитьься так, як це потрібно. Недостатньо знати, як треба діяти в тому чи іншому конкретному випадку, треба мати практичний досвід вправління в добрих вчинках. Варто наголосити батькам про важливість пояснення дітям тих чи інших правил поведінки, вміти аргументувати його своїм прикладом із життя. Аргументоване пояснення малюки обов'язково зрозуміють і іншим разом самостійно будуть чинити так як треба.

На питання анкети проранжувати значущість певних якостей особистості виявили, що на 1 місце батьки поставили чесність - 80%; 2 місце – 60%; 3 місце -48% – справедливість; 37% – відповідальність, ввічливість і доброта; 22% – працьовитість; 17% – доброзичливість, товарицькість та чуйність; 11% – уважність, ініціативність, цілеспрямованість.

Виховання тільки тоді може дати бажаний результат, коли вплив на свідомість дитини поєднується з наполегливою і копіткою роботою по організації вправління дітей у моральній поведінці, тобто при формуванні у них моральних звичок. Батьки повинні усвідомити, що для того щоб виробити у дитини ту чи іншу звичку, необхідно насамперед пояснити їй відповідне правило, а потім неухильно вимагати його дотримання. Діти повинні усвідомити, що попросити щось відкрито — це чесно, а взяти так, щоб ніхто не бачив, нечесно, погано, недобре. Помітивши прояви нечесності у поведінці дитини, необхідно допомогти їй визнати помилку, а потім виправити її.

Згодні з психологом Іриною Коган, яка наголошує, що батькам слід вчасно показати позитивну роль формування правильних звичок як найцінніше надбання дитинства, адже якщо більше є в дитини вдалих і цінних звичок, то легше і ощадливіше, швидше відбуватиметься її психічний розвиток. Бо в ранньому і дошкільному віці звички формуються значно легше, ніж у пізніші

періоди, цьому сприяє несвідоме сприйняття й наслідування. У цей період, вважає вона, дуже важливо набути досвіду хороших звичок, щоб потім протистояти шкідливим звичкам, які так легко формуються в наш час. Важливу роль у формуванні звичок відіграє і підкріплення дій дитини схваленням дорослих. Разом з тим важливо батькам враховувати те, що виховання та розвиток дитини мають супроводжувати гарний настрій, спокій, відкритість у спілкуванні. Батькам варто пам'ятати про ці істини, щоденно спілкуючись із дітьми.

На питання «З ким більше за все полюбляє проводити свій вільний час дитина?», батьки розставили такі пріоритети: 65% дітей свій вільний час проводять з мамою, спілкуються з нею, грають. По 10% - проводять свій вільний час з братами та татами. По 5% - дитина грає сама чи з дідусем та з ровесниками. За нашими даними майже всі батьки присвячують свій вільний час дітям і проводять його разом.

В своєму дослідженні засвідчили факт відповідальності за виховання своєї дитини: садок, сім'я чи суспільні зусилля. Більшість батьків пріоритет і відповідальність надали сім'ї 73%, і 23% надали спільним зусиллям. В даному випадку ці 23% можна вважати як покладення своїх обов'язків на дитячий садок, що було виявлено в індивідуальних бесідах з батьками і тільки 4% батьків відповідальність віддали дитячим установам та позашкільним закладам.

На питання «Якої системи виховних дій дотримуються батьки? Відповіді були такими: 89,47% дотримуються узгодженості у виховних діях по вихованню своєї дитини, 5,26% відмітила відсутність виховних дій 5,26% відмітила непослідовність виховних дій та наявність конфліктів у сім'ї.

Нажаль, дорослі дуже часто оцінюють дитину, як особистість «Ти поганий!», а не те, як вона вчинила. «Ти вчинив погано!». І як же важливо пояснити дитині, в чому саме полягає її помилка або вчинок, чому в тому чи іншому випадку дитина поступила неправильно. Як важливо знати, що коли ми критикуємо помилку дитини, а не її саму як особистість, у дитини зникають непотрібні страхи, боязнь покарання або необхідність захищатися. Аналізуючи

ті чи інші вчинки дитини, разом з нею, у неї з'являється віра у справедливість батьків, а також віра у власні сили.

Звернувши увагу на самостійність, доцільно зауважити, що 22% батьків, відмітили здатність своїх дітей на відповідальному рівні виявляти її. Абсолютна більшість, на жаль, не виявляють бажаної активності. А причини які до цього привели вважаємо такі: відсутність єдиного підходу до виховання самостійності дитини. Недооцінка батьками ролі самостійності в становленні активної життєвої позиції дитини та не дуже серйозне ставлення батьків до дошкільного періоду.

Дорослі часто скаржаться, що їх дитина цурається праці, нічого не хоче робити самостійно, все робить «з під палки» В даному випадку важливо запитати А чи були в неї свої чітко визначені постійні обов'язки по домашньому господарству? Чи привчали її до різних видів праці хоча б по дому? Чи дали їй можливість, наприклад, під час ремонту квартири застосувати вже набуті знання. Чи вистачило у вас терпіння при його перших невдачах дати пораду, як виправити помилку і в майбутньому уникати її? Чи привчаєте ви свою дитину варити, шити і взагалі вести домашнє господарство? Спрямовуючи увагу батьків на емоційно – моральний аспект трудового виховання важливо допомогти батькам знайти для дитини в сім'ї постійне, значуще для всіх членів сім'ї справу(заняття, доручення, діяльність), яке б стало реальною практикою турботи і піклування про найближчу людину: маму, тата, бабусю, дідуся, сестричку тощо. Будь – які зусилля дорослого, будь – яка хвилинка приділена дитині і витрачена на її розвиток, може лежати в основі її майбутнього життєвого успіху, а іноді і творчих відкриттів і навіть звершень.

Науковці і практичні психологи особливу увагу приділяють, насамперед, вихованню самостійності, що тісно пов'язане з формуванням різноманітних умінь у різній діяльності: побутовій, трудовій, ігровій, навчальній. Чим старша дитина, то важливіші для неї навички самостійності у навчанні, а виявляється це в елементарному самоконтролі, самоорганізації, самодисципліні. Такі якості відіграють істотну роль у підготовці до школи.

Результати опитування дітей, з приводу самостійності, були наступними: майже всі опитані діти, крім однієї дитини в тій чи іншій мірі допомагають своїм батькам по господарству: мити, прибирати, пилюснити, чистити цибулю з закритими очима, застилати постіль, мити взуття тощо. Отже, батькам слід взяти за правило, що сина або доньку треба ще змалку вчити самим влаштовувати свої справи, а не робити це за них, аж поки не стануть дорослими. Щоб єдина дитина не стала егоїстом, можна цьому запобігти, якщо у вашій родині вона буде рівноправним членом вашого колективу, де кожен мусить допомагати іншим, іти їм назустріч і заради інших від чогось відмовлятися.

Що ж є предметом батьківської турботи? Нами було виявлено: на 1 місце батьки поставили емоційне благополуччя - 88%; на 2 місці стоїть здоров'я дитини - 82%; на 3 місце батьки вибрали розвиток духовних потреб дитини – 68%; 4 місце посіли розвиток розумових здібностей дитини – 51%. В індивідуальних, приватних бесідах з батьками отримали уточнюючу інформацію, з приводу інтелектуальних здібностей дитини і зробили висновок, що батьки частіше цікавляться питаннями інтелектуального розвитку, ніж було зазначено в анкетах, та налагодженням взаєморозуміння довірливих стосунків із дитиною. Слід зазначити, що дорослі не завжди вміють безпосередньо спілкуватися та взаємодіяти з дитиною, і як результат – непорозуміння, конфлікти, відсутність теплих взаємин. Серед різноманітних засобів морального виховання в сім'ї, які об'єднують дітей та дорослих є сімейні традиції: перегляд та обговорення телевізійних передач, прогулянки батьків з дітьми тощо.

Які ж традиції для сучасної сім'ї є пріоритетними і яких саме традицій вони дотримуються в родині? 1 місце посіла традиція святкування днів народжень – 88%; 2 місце займає традиція читання казки на ніч – 65%; 3 місце - прогулянки до улюблених місць – 54%; 4 місце – співати разом 37%; 5 місце – походи до музеїв і театрів – 25%; 6 місце – активний відпочинок 22%; 7 місце – 17% святкування народних свят і в нашій сім'ї поки що немає традицій. Не

можна недооцінювати сімейні свята, святкування народних свят, читання разом тощо. В усьому цьому виявляється культура стосунків в сім'ї, рівень і характер потреб, які в значній мірі визначають і рівень моральних якостей особистості.

Саме казка для дошкільника є найцікавішим, найдоступнішим і ефективним джерелом отримання моральних знань у зв'язку з їх віком і властивістю психічних процесів. Тож, як важливо, частіше читати дитині художні твори, в яких відображені позитивні взаємини, та навчити співчувати іншим, радіти за них.

Як важливо, щоб дорослі постійно цікавилися життям дитини і вміли вчасно залучити свою дитину заняттями спортом, танцями, зображувальною діяльністю тощо, і, по можливості, разом з дітьми захопитися цією ж справою, створюючи дітям ситуацію успіху. Хвалячи дитину за конкретні успіхи і здобутки, у дитини буде формуватися стереотип позитивної самооцінки, що у майбутньому дасть можливість легше переборювати труднощі.

На питання про якості які згодом, з часом допоможуть дитині у сучасному житті батьки вибрали такі моральні якості як: 1 місце здоров'я - 88%; 2 місце – розум – 48%; 3 місце – любов – 42%; 4 місце – сила волі – 22%; 5 місце – цінування себе як особистість, бажання навчатись і впевненість - 17%; 6 місце – чесність і самостійність - 14%; 7 місце - цілеспрямованість, цінування іншого – 8%; 8 місце - сміливість настирливість, відповідальність, життєрадісність, вміння слухати іншого, відповідальність – 5%.

Дізналися якими мотивами керується дитина, виконуючи моральні норми і з'ясували, що: на 1 місці «Тому що так треба» - 54%; на 2 - місці «Заслужити заохочення та добитися вигоди для себе» - 28%; на 3 - місці уникнення покарання – 22%; 4 - місце «Тому що він так хоче» - 11%; Особлива думка – «не маніпулює ситуацією є базове поняття « моральні норми» та його розуміння 2%.

Які ж вчинки або якості дитини турбують батьків більше за все? 1 - місце посіла впертість, неухважність, неслухняність, капризування, спалахи агресії, агресивність отримали по – 11%; 2 - місце по – 2,85% надано таким якостям як:

не хоче навчатися, сором'язливість, не може за себе постояти, не впевнений у своїх силах, емоційність, надмірний прояв емоцій, не може відстояти свою думку, надмірна активність, непосидючість, вередливість, не вчиться на власному досвіді.

На питання «чого ви очікуєте від своєї дитини і ким бажаєте її бачити у майбутньому»? Очікування батьків були такі: Дійсно в душі кожен батько хоче щоб дитина була і здоровою і щасливою, але який вибір зробили наші батьки: 1 - місце – 25% батьків зробили на користь бачити свою дитину щасливою людиною; 2 - місце 22% зроблено на користь бути здоровою людиною, самостійною; - 17% зроблено на користь – стати професійним спеціалістом у своїй справі; 4 – місце 14% зроблено на користь стати самодостатньою людиною, доброю, порядною; 5 місце – 11% батьків зробили на користь бути особистістю, відповідальною, наполегливою, зацікавленою, впевненою, чесною, емоційно врівноваженою. Слід особливо підкреслити, що щасливою дитиною можуть зробити тільки щасливі батьки.

Треба зазначити, що ніщо не виховує дітей так, як батьківська любов, взаємна повага, відданість членів родини один одному. І даремно деякі батьки шукають причини нервовості, дратливості, замкненості, легковажності і брехливості своїх дітей за межами сім'ї. В наш час так багато говорять і пишуть про безумовну батьківську любов. Але мало що змінюється з цього приводу. На жаль, на практиці виходить зовсім по – іншому. Батьки упевнюють нас, що люблять свою дитину понад усе, а потім додають і запевнюють, що тільки тоді, коли дитина робить щось хороше, правильне, коли вона себе добре поводить, отримує позитивні оцінки, допомагає в побуті тощо. Безумовна любов – це значить без будь – яких умов.

За результатами нашого опитування деякі батьки виховують у дитини такі якості, як уміння постояти за себе, не дати себе образити, у відповідь даючи здачу. «Тебе образили, зроби у відповідь теж саме, щоб знали, з ким мають справу». Такі батьки нерідко прищеплюють і виховують уміння бездумно

застосовувати силу, вирішувати будь – які конфлікти за рахунок пригноблення іншого, зневажливе ставлення до інших людей.

На запропоновані питання «До кого б звернулася дитина по допомогу в скрутній ситуації?» і «Хто допомагає дитині в досягненні мрії?» діти відповіли таким чином. Приємним виявився той факт, що більшість з дітей довіряють своїм батькам — 77% опитаних, звернулися б саме до них. 8% – звернулася б до друзів і до Бога який нас створив – Боженьки. Ще – 8% дітей відповіли, що звернулася до Діда Мороза та Святого Миколая. – 8% не звернулися б ні до кого. Ще – 2,85% відповіли, що ніхто не допоможе «Я йду сам до своєї мети, вчуся, дивлюся, дивлюся, дивлюся, вивчаю», тобто вирішує свої проблеми – самостійно. 2,85% дітей – звернулася б до друзів і до Бога який нас створив – Боженька.

Зазначили, про особливість створення дітям ситуації успіху. Так, наприклад, хвалити дитину потрібно за конкретні здобутки: добре виконану роботу, гідний вчинок, допомогу по господарству тощо. Таким чином закладається стереотип позитивної самооцінки, який допоможе в майбутньому легше переборювати труднощі. Якщо дитина в сім'ї не чує ніжних слів, не відчуває щастя і любові, якщо її не сприймають як особистість, то дитяче серце заповнює почуття відчуженості, непотрібності й неповноцінності.

Висновки. Результати нашого дослідження свідчать, що розвиток особистості здійснюється, насамперед, у сім'ї і залежить від ухваленої в сім'ї тактики виховання, від того, що в ній переважає співробітництво, доброзичливість і взаєморозуміння або ж нетерпимість, грубість, окрик, покарання, саме це і буде визначаючим.

В дослідженні зробили виважений висновок про те, що заважає виховувати дитину в сім'ї психолога – психологічна некомпетентність, яка приводить до того, що вони в основному добиваються слухняності, покірності і вбачають своїм обов'язком – більш повчати і сварити свою дитину, ніж розмовляти, спілкуватись, радіти, дивитись і слухати - разом, грати і співати – разом.

Рішення проблеми становлення ціннісних орієнтирів розвитку дитини дошкільного віку в сучасному соціопросторі потребує посилення уваги суспільства до якості розвитку дитинства шляхом гуманізації соціокультурного середовища: збереження простору дитячої субкультури; становлення їх моральних почуттів та ціннісних орієнтирів.

Таким чином специфіка становлення особистості, становлення творчої особистості на етапі дошкільного дитинства потребує об'єднання зусиль педагогів дошкільної ланки та батьків у створенні соціокультурного розвивального середовища та адекватної психологічної атмосфери в процесі становлення ціннісних орієнтацій дитини.

Що в силах зробити батькам, щоб виростити і виховати своїх дітей добрими, чесними і здоровими. Найкращий спосіб виховати дітей хорошими - зробити їх щасливими. Переживання радості і щастя в сім'ї приходить завжди на допомогу батькам в будь-яких складних ситуаціях. Через щастя і радість здійснюється притягання творчої енергії із зовнішнього середовища. Але зробити дітей щасливими можуть тільки щасливі батьки. Спирайтеся на сильні сторони її особистості. Не треба соромитися демонструвати дитині свою любов. Нехай вона зрозуміє, що ви любитимете її за будь-яких обставин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воспитание детей дошкольного возраста. / [под ред. Л.Н. Проколинко]. – К.: Рад. Шк., 1990,-368с.
2. Воспитание гуманных чувств у детей / [под ред. Л.Н. Проколинко, В.К.Котырло]. – К.: Рад. Школа, 1987. – 174с.
3. Кулачківська С.Є. Віковий аспект психічного розвитку дитини дошкільника, Психічний розвиток дитини дошкільника: навчальний посібник для педагогів / С.Є.Кулачківська. - К.: Світоч, 2004. - 75 с. (Бібліотека Журналу Дошкільне виховання).
4. Методичні рекомендації: Дошкільник. Особливості психічного розвитку в умовах екологічної кризи (поради вихователю дитячого садка. / [під ред. Є.С Кулачківська, С.О Ладивір]. К.: Мінчорнобиль України, 1989. - 152с.
5. Нравственное воспитание в детском саду. / [под ред. В.Г.Нечаевой и Т.А.Марковой]. – М.: Просвещение, 1978. – 256с.

6. Психология личности и деятельности дошкольника / [под ред. А.В.Запорожца, Д.Б.Элькониной]. - М.: изд-во «Просвещение», 1965. - 296 с.
7. Пороцкая Е.Л., Спиридонов В.Ф. Выявление представлений родителей о развитии дошкольника. /Е.Л.Пороцкая, В.Ф.Спиридонов. // Вопросы психологии 2003. № 4. С.31 - 39.
8. Титаренко Т.М. Нравственное воспитание дошкольников в семье. / [под ред. В.К.Котырло]. – К.: Рад. шк., 1985. – (Б – ка для родителей). – 95с.
9. Максимова Н.Ю., Мілютіна К.Л. Як порозумітися зі своїми дітьми (Конфліктологія для батьків): Методичні розробки. / Н.Ю.Максимова, К.Л.Мілютіна. – К., 2004. – 220с.
10. Формирование взаимоотношений дошкольников в детском саду и семье / [под ред. В.К.Котырло]. -М.: Педагогика, 1987. - 144 с.

Л.Токарева

ОСОБЕННОСТИ ПРИОБРЕТЕНИЯ РЕБЕНКОМ НРАВСТВЕННОГО ОПЫТА.

В данной статье исследуются психологические аспекты морально – этических представлений родителей, которые являются важнейшей составляющей в формировании личности дошкольника. В работе представлены результаты исследования по изучению ценностных ориентаций родителей и изучению характера взаимоотношений в семье.

Ключевые слова: семья, нравственное воспитание, ценностные ориентации, нравственные чувства, нравственные качества, родительство, дошкольник.

L. Tokareva

FEATURES CHILD'S ACQUISITION OF MORAL EXPERIENCE.

This article explores the psychological aspects of moral - ethical ideas of parents, which is an important component in the formation of the person preschooler. The results of a study on the value orientations of the parents and the study of the relationship in the family.

Keywords: family, moral education, values, moral feelings, moral qualities, parenting, preschooler.

РЕФЕРАТ

На статтю Особливості набуття дитиною морального досвіду.

Токарєва Л.Д.

На сьогодні гостро постала проблема духовних, етичних, ціннісних аспектів життєдіяльності дитини дошкільного віку, як фактору її повноцінного психічного розвитку. Морально – етичні уявлення – є найважливішою складовою у формуванні особистості, так як є регулятором взаємин між дорослими та однолітками, що проникають в усі сфери життя, формуючи свідомість дитини і визначаючи її поведінку.

Дана стаття присвячена дослідженню психологічних аспектів морально – етичних уявлень батьків, що є найважливішою складовою у формуванні особистості дошкільника. В роботі наведені результати дослідження по вивченню ціннісних орієнтацій батьків та вивченню характеру взаємин у сім'ї.

Вивчення ціннісних орієнтацій батьків та вивчення характеру взаємовідносин у сім'ї дасть нам змогу передбачити вплив їх на якість виховання. Стиль взаємодії з дитиною дозволить нам відшукати шляхи усунення дисгармонії сімейного спілкування. А відтак сприятиме створенню повноцінної соціальної ситуації для розвитку особистісного потенціалу дитини.

Для здійснення поставленої мети розроблена і апробована спеціальна анкета для батьків яка дозволила глибше дізнатись про ціннісні орієнтації сучасних батьків дослідити взаємини батьків і дітей у сім'ї, бо саме вони є основою формування особистості.

В дослідженні зробили виважений висновок про те, що заважає виховувати дитину в сім'ї психолого – психологічна некомпетентність, яка приводить до того, що вони в основному добиваються слухняності, покірності і вбачають своїм обов'язком – більш повчати і сварити свою дитину, ніж розмовляти, спілкуватись, радіти, дивитись і слухати - разом, грати і співати – разом.

Загалом, готових рецептів та моделей виховання не існує. Насамперед повірте в унікальність і неповторність своєї дитини. Вона не є точною копією вас самих. Тож не варто вимагати від сина чи доньки реалізації вашої життєвої програми та досягнення ваших цілей. Дозвольте дитині прожити своє життя так, як прагне саме вона. Приймайте дитину такою, як вона є — з усіма її недоліками, слабостями й достоїнствами.